

Mustafayeva Saidə Şirzad qızı⁹⁶
AZƏRBAYCAN ƏDƏBİ DİLİNİN DÖVRLƏŞDİRİLMƏSİ
TARİXİNDƏN

Azərbaycan türkcəsinin təşəkkülü tarixi ilə bilavasitə bağlı olan Azərbaycan ədəbi dili qədim və zəngin dil ənənələrinə sahibdir. Bu dil türk dilləri ilə tarixi-tipoloji əlaqədə mürəkkəb bir inkişaf yolu keçərək təşəkkül tapmış və milli əsaslar üzərində yenidən formalaşmışdır.

Azərbaycan dili tarixşünaslığının qarşısında duran aktual məsələlərdən biri də Azərbaycan ədəbi dili tarixi təzahürformalarının, yazıdili, ümumxalq, yaxud xalq danışq dili və digər bu kimi xüsusiyyətlərin araşdırılması məsələsidir. Bu məsələni aktual edən Azərbaycan ədəbi dili tarixinin mərhələləri və inkişaf dövrləri haqqında indiyə qədər fərqli fikirlər irəli sürülməsi və dövrlərin də müxtəlif meyarlar əsasında müəyyənləşdirilməsidir. Tədqiqatçılar dövrəşdirmə apararkən, hər dövr üçün fərqli bir meyarı əsas götürürlər. Ona görə də, dövrlərdən birinin adı hansısa bir ictimai quruluşla əlaqələndirilsə də, digəri ya ədəbi şəxsiyyətlərdən birinin adı ilə, ya da müəyyən bir əsr müddətilə adlandırılır.

İstər Azərbaycan dili, istərsə də Azərbaycan ədəbi dili tarixi sahəsi istiqamətində aparılan ən geniş və əhatəli araşdırmalar XX əsrə təsadüf edir. Lakin Azərbaycan dövləti yenidən öz müstəqilliyinə nail olduqdan sonra Azərbaycan ədəbi dili tarixi və onun dövrəşdirilməsi məsələsinin araşdırılmasında yeni, fərqli fikirlər yaranmağa başlayır. Hər iki dövrdə aparılan araşdırmalar və yazılan əsərlər Azərbaycan ədəbi dili tarixinin əsaslarını müəyyənləşdirir. Onun inkişaf mərhələlərinin təşəkkül və formalaşma dövrlərinin hansı prinsiplər üzrə, hansı təcrübəyə əsaslanaraq müəyyənləşdirildiyinə aydınlıq gətirir. Bəzi tədqiqatçıların Azərbaycan ədəbi dili tarixini «qədimləşdirmək», eramızdan əvvəlki əsrlərdə, hətta minilliklərdə Azərbaycanda türk etnosunun mövcud olmasını israr etməsi (1, səh. 39) fikri də ədəbi dil tarixinin dövrəşdirilməsi məsələsinə öz təsirini göstərir. Nəticə olaraq isə, Azərbaycan ədəbi dili tarixinin dövrəşdirilməsi məsələsinə münasibətdə üç mərhələnin formalaşdığı məlum olur.

1930- 50-ci illəri əhatə edən I mərhələdə, Azərbaycan ədəbi dili tarixinin dövrəşdirilməsi ümumtürkoloji kontekstdən – türkdilləri tarixindən təcrid olunmuş şəkildə, yəni ictimai-siyasi prinsip və janr-üslub prosesləri əsas götürülərək müəyyənləşdirilmiş; 60-90 ci illəri əhatə edən II mərhələdə Azərbaycan ədəbi dili tarixinin dövrəşdirilməsində norma prinsipi əsas götürülmüş; III mərhələdə isə Azərbaycan ədəbi dili tarixi türk ədəbi dilinin ümumi türk dil poselərinin tarixi tərkib hissəsi kimi təqdim edilərək dövrəşdirilmişdir.

Birinci mərhələdə aparılan araşdırmalar içərisində diqqətə çox cəlb edən professor Əzəl Dəmirçizadənin tədqiqatlarıdır. Alim 1938-ci ildə çap etdirdiyi «Azərbaycan ədəbi dili tarixi xülasələri (XX əsrə qədər)» əsəri ilə bu sahəyə ilk töhfəni verdi. Azərbaycan ədəbi dilinin yaranma və inkişaf tarixi həmin əsərdə altı mərhələdə dövrəşdirilərək, təhlil edilmişdir: 1. XIII-XIV əsrlərdə formalaşdırılan Azərbaycan ədəbi dili; 2. XV-XVI əsrlərdə

⁹⁶ Dosent BDU

Azərbaycan ədəbi dili; 3.XVII əsrdə Azərbaycan ədəbi dili; 4.XVIII əsrdə (xanlıqlar dövründə) Azərbaycan ədəbi dili; 5.Azərbaycan ədəbi dilinin yeni dövrü (XIXəsr); 6.XIX əsrin sonlarında Azərbaycan ədəbi dili (2).Əsərdə Azərbaycan ədəbi dilinin XII əsrdə formalaşdığı fikri qeyd edilse də ədəlim birinci dövrü, «XIII-XIV əsrlərdə formalaşdırılan Azərbaycan ədəbi dili» (2, s.27,32,34) adlandırmışdır.XIII –XIVəslərin «Azərbaycanədəbidilideylərkən isə ədəbi-bədii dil nəzərdə tutulur. Alim həmin dövrü araşdırarkən yalnız klassik sənət nümunələri, yəni Q.Bürhanəddin və İ.Nəsiminin «Divan»ları ilə kifayətlənməli olur. Bununla da, müəllif həmin dövrlərdə Azərbaycan dilində elmi və fəlsəfi əsərlərin yazılmadığı fikrini irəli sürür. Ümumiyyətlə, ədəbidilin inkişafının bütün tarixi dövrlərində Şifahi xalq ədəbiyyatının dili də eyni intensivlik də təsir göstərmir. Deməli, XVII əsrdəki və XVIII əsrin birinci yarısındakı təsir tarixi təsirdir (3,s.65-66). Müəllif Azərbaycan ədəbi dilinin XX əsrə qədərki inkişafından bəhs etsə də, XX əsri də yeni bir dövr kimi qeyd etmişdir. Dövrün dil-üslub mənzərəsi haqqında isə geniş məlumat verməmişdir. Bu dövrləşdirmədə, demək olar ki, ədəbi dilin funksional məzmunu aydınlaşdırılmamışdır. Azərbaycan ədəbi dilinin tarixini ən mühüm mənbələr («Kitabi-dədə Qorqud», İ.Nəsimi, M.Füzuli, M.P.Vaqif...) əsasında araşdıran alim, normanın təkamülündən çox, janr-üslub proseslərinə diqqət yetirərək, bir növ «fundamentalizm»ə meyl göstərir (4, s.3).

40-cı və 50-ci illərdə ənəşir olunmuş bir sıra proqram və məqalələrdə isə XVIII əsr (Vaqif mərhələsi) xüsusi şəkildə fərqləndirilmiş, lakin ədəbi dilin həmin mərhələdəki funksional məzmunu aydınlaşdırılmamışdır (5).

1938-ci ildən 1971-ci ilədək 5 variantda dövrləşdirmə təqdim edən alim, hər dəfə müxtəlif kəmiyyətdə dayanmışdır (altıdan ikiyə qədər). Dövrləşdirmələrin ən təkmi isə sonuncusudur. Bu bölgüdə 3 dövr təklif olunur: (6, s.71-72).

I. Ümumxalq dili əsasında Azərbaycan ədəbi dilinin formalaşması inkişaf etməsi dövrü(XI-XII əsrlərdən XVIII əsrin sonuna qədər); II. Azərbaycan milli dili əsasında ədəbi dilin sabitləşməsi dövrü (XIX əsrin əvvəllərindən 1920-ci ilə qədər); III. Azərbaycan ədəbi dilinin dövlət dili kimi yenidən qurulması və sosialist milli dili əsasında inkişaf etməsi dövrü–sovet dövrü(7, s.100).Ədəbi dilin şifahi və yazılı dil formalarının əsas nümunələrini lüğət tərkibi, qrammatik quruluşu və üslubi imkanları üzrə nəzərdən keçirən alim Azərbaycan ədəbi dili tarixini dövr-ləşdirərək janr-üslub xüsusiyyətlərini əsas götürmüşdür. Bölgüyə əsasən, I dövr, təqribən XI-XII əsrlərdən başlayır və XVIII əsrin sonlarına qədərki müddəti əhatə edir. Tədqiqatçının fikrincə, həmin dövr, aşağıdakı mərhələlərə bölünür: 1.Başlangıç mərhələsi; 2.Xətai-Füzuli mərhələsi; 3.Vaqif mərhələsi(7). Ə.Dəmirçizadənin bölgüsündə XVIII əsr Azərbaycan türk ədəbi dili I mərhələnin sonuna düşür –bu isə o deməkdir ki, XVIII əsrdə dilin qədim dövrü yekunlaşır (3, s.61-62). Alimin 1938-ci ildə təqdim etdiyi ilk dövrləşdirmədən sonra, Azərbaycan ədəbi dili üzrə tədqiqat aparən alimlər tərəfindən bir sıra fərqli dövrləşdirmələr verilmişdir.

Görkəmli alim Bəkir Çobanzadədə Azərbaycan ədəbi dilinin təşəkkül və formalaşma tarixi istiqamətində araşdırma apararaq aşağıdakı şəkildə bir dövrləşdirilmə təqdim etmişdir: LXV–XIX əsrlər; II.XIX əsr–1905-ci il; III. Ondən sonrakı dövr. Bölgüdə məlum olur ki, alim dövrləşdirməni apararkən dilin normalar sistemində, quruluşuna, funksional üslubların inkişafına deyil, ictimai-siyasi şəraitə önəm vermişdir.

İctimai-siyasi prinsipləri əsas götürərək dövrləşdirmə aparən digər bir alim, Əkrəm Cəfər isə, 1941-ci ildə çap etdirdiyi «Müasir Azərbaycan dili oçerkləri» kitabında XX əsr Azərbaycan ədəbi dilini buşəkildə mərhələlərə bölmüşdür:

1. Azərbaycan ədəbi dili 1905 – 1917-ci illərdə;2. Azərbaycan ədəbi dili 1917 – 1920-ci illərdə; 3. Azərbaycan ədəbi dili bərpa dövründə; 4. Azərbaycan ədəbi dili rekonstruksiya dövründə; 5. Azərbaycan ədəbi dili bu gün.

Həmin prinsiplər üzrə aparılan dövrləşdirmədən birinə də Y.Əliyevin 1940-cı ildə çap etdirdiyi «Azərbaycan ədəbi dilinin inkişaf tarixinin əsas mərhələləri» adlı məqalədə rast gəlirik. Azərbaycan ədəbi dili tarixinin IX-X əsrlərdən başladığını, yəni Dədə Qorqud kitabından başlayaraq Molla Pənah Vaqifə qədərki dövrü birinci dövr kimi təqdim edən müəllif, «Azərbaycan ədəbi dilinin sonrakı dövrü şair Vaqif, Vidadi və Zakirə başlanır» fikrini söyləyərək, mötərizədə XIII əsr (XIII əsr) i vurğulayır. 1944-cü ildə M.İbrahimovun nəşr etdirdiyi «Dilimizin inkişaf yolları» adlı məqalədə isə tamam fərqli bir dövrləşdirmə ilə tanış oluruq. Yazıçı «Kitabi-Dədə Qorqud»u Azərbaycan ədəbi dili tarixinin ilk dövrünü kimi götürərək, ədəbi dilimizin ikinci mərhələsini Nəsimi dövrü, Səfəvilərin hakimiyyətdə olduğu dövrü, yəni Şah İsmayıl Xətai dövrünü, M.Füzulinin klassik ədəbiyyat dilinin inkişafındakı xüsusi rolunu dəyərləndirərək, Füzuli dövrü adlandırmışdır. Sonrakı dövr isə məqalədə XVIII əsrdə Vaqiflə açılan yeni bir səhifə kimi təqdim edilmişdir. XIX və XX əsrlər isə dövrləşdirmədə ictimai-siyasi meyarlara nəzərə alınaraq fərqli prinsiplərlə verilmişdir

Ədəbi dil tarixinin dövrlərindən hansısa birinin tarixi şəxsiyyətin, şairin, yazıçının və yaxud ictimai-siyasi hadisənin adını daşması Azərbaycan ədəbi dilinin inkişafında həmin şəxsiyyətin, yaxud hadisənin rolunun çox olmasından irəli gəlir. Məlumdur ki, belə dövrləşdirmələr nisbi xarakter daşıyır.«Ədəbi dilin subyektiv təsirlərlə bağlı olması, ayrı-ayrı üslubların onun inkişafını şərtləndirməsi faktlarını etiraf etmək eyni zamanda o deməkdir ki, konkret tarixi şəxsiyyətlərin xidmətləri mübahisəsiz hesab olunur. Ədəbi dilin cilalanmasında, xalq dili üzərində seçmə əməliyyatı aparılmasında söz ustalarının işini təbii daşıyaraq sənət abidəsi hazırlayan heykəltaraşın əməyi ilə müqayisə etmək olar. Bu mənada demək olar ki, söz ustaları bədii yaradıcılıq prosesində iki iş görür, yaxud eyni zamanda iki abidə yaradırlar: biri quruluşu, süjeti, obrazları, ideyası ilə müəyyənləşən bədii əsərin özü, biri də onun materialı olan sözlü, qrammatik materialın yığılı. Yəni bədii təfəkkür istedadın bir tərəfidir, xalq dili xəzinəsindən söz incilərini dəyərində, çəkisinə görə müəyyənləşdirmək bacarığı başqa mühüm tərəfidir (6, s.33)». Ədəbi janrların dil xüsusiyyətlərinin ədəbi dilin inkişafında mühüm əhəmiyyət kəsb etməsi də bu cür bölgülərin aparılmasının səbəblərindən ola bilər.Məlumdur ki, klassik poeziyanın janrları ərəb-fars dillərinin leksik-qrammatik xüsusiyyətini təbliğ etdiyi halda, bayatı, qoşma, gəraylı və digər bu kimi janrlar da xalq dilinə meyli gücləndirməklə yanaşı, həm də Azərbaycan dilinin şifahi və ilkin yazılı dil xüsusiyyətlərinə geniş imkanlar verir. Dövrələrin əsrlərə görə bölünməsi də düzgün deyil. Bəzən bir əsrin daxilində, ədəbi dilin inkişafı baxımından fərqli hadisələr baş verir. Beləliklə də, əsrin əvvəli bir dövrü, sonu isə başqa bir dövrü təşkil edir. Əslində, ədəbi dilin inkişaf dövrləri müəyyənləşdirilərkən, dilin lüğət tərkibində, qrammatik quruluşunda, ədəbi dilin norma və üslublar sistemində özünü göstərən xarakterik cəhətlərə və dəyişikliklərə diqqət yetirilməlidir.

Azərbaycan ədəbi dili tarixi sahəsindəki ilkin araşdırmalar sovetdövründə aparıldığından, həmin dövrdə nəinki, Azərbaycan dili, ümumilikdə, bütün türkdilləri bir-birindən təcrid olunmuşşəkildə araşdırılmışdır. Ona görə də, Azərbaycan dilinin formalaşma və inkişaf tarixi dövrləşdirilərkən ictimai-siyasi və ədəbi-mədəni hadisələrdən bəhs edilmiş, etnodil prosesləri unudulmuş, etnik proseslər isə diqqətdən kənar qalmışdır.

Azərbaycan ədəbi dili tarixi istiqamətindəki araşdırmaların ikinci mərhələsində norma prinsipini əsas götürərək dövrləşmə aparən akademik Tofiq Hacıyev məsələyə fərqli aspektdən yanaşır: «Ədəbi dil, birinci növbədə, norması ilə səciyyələnən seçmə fonetik, leksik və qrammatik faktların sistemidir. Norma ədəbi dilin baş atributudur. Buna görə də ədəbi dilin dövrləşdirilməsində başlıca ölçü kimi məhz normaya, onun tarixi inkişafına əsaslanmaq daha münasibdir.

(1,s.72) ».

Alim 1976-cı ildə çap etdirdiyi «Azərbaycan ədəbi dili tarixi» kitabında Azərbaycan dilində olan yazılı mənbələr üzərində apardığı araşdırmalara əsasən Azərbaycan ədəbi dilini iki dövrə bölmüşdür: 1) Təşəkkül dövrü (IX-X əsrlərdən XVII əsrin əvvəllərinə qədər); 2) Sabitləşmə dövrü (XVII əsrin

ortalarından XX əsrin 70-80-ci illərinə qədər). Bölgüdən də aydın olduğu kimi, müəllif Azərbaycan ədəbi dilinin təşəkkül və inkişaf tarixini IX əsrdən götür-düyü üçün, dövrləşdirmənin də ilk mərhələsini IX-X əsrlərdən başlayır (8, s.53).

Tədqiqatlarını davam etdirən akademik Tofiq Hacıyev 2012-ci ildə hazırlayıb çap etdirdiyi «Azərbaycan ədəbi dili tarixi» kitabında fərqli bir dövrləşdirmə təqdim etmişdir. Bu dəfə alim Azərbaycan ədəbi dili tarixini türk dillərinin tarixi tərkib hissəsi kimi götürərək, belə bir dövrləşdirmə aparmışdır: 1) Yazıyaqədərki dövr və 2) Yazılı dövr (6, s.75). İkinci dövrləşdirmədə, I - Yazıyaqədərki dövr, e.ə. II əsrdən eramızın VI əsrinin sonuna qədərki dövrü, yəni Azərbaycan xalq türkçəsinin formalaşması və fəaliyyəti dövrünü; II - Yazılı, yəni sabitləşmə dövrü isə VII əsrdən tədricən, XIII əsrdən isə, xüsusən divan ədəbiyyatının yaranmasından XXI əsrin ilk illərinə qədərki dövrü əhatə edir (9). Nəzərə alsaq ki, ədəbi dil xalq dili əsasında seçmə və əvəz etmə yolu ilə formalaşan nitq təzahürüdür, deməli bu dilin danışığı (yəni şifahi) və ədəbi (yazılı) təzahürləri də mövcuddur.

Görkəmli türkoloq N.Xudiyevin dövrləşdirməsində də ikili xüsusiyyətlə üzləşirik. Birinci dəfə Azərbaycan ədəbi dili tarixini dövrləşdirərkən dövrləri böyük alim Ə.Dəmirçizadənin əsas götürdüyü prinsiplərə uyğun bölür. 1995-ci ildə çap etdirdiyi «Azərbaycan ədəbi dili tarixi» adlı əsərində isə yeni, türk dillərinin inkişaf tarixi kontekstindən yanaşma prinsipini əsas götürərək dövrləşdirməni bu cür kimi təqdim edir: I. Azərbaycan ədəbi dilinin təşəkkül dövrü (q. dövrlərdən XIII əsrə qədər). II. Azərbaycan ədəbi dilinin ümumxalq dili əsasında formalaşması və inkişafı dövrü (XIII əsrdən XVII əsrə qədər). III. Azərbaycan ədəbi dilinin milli dil əsasında formalaşması və inkişafı dövrü

(XVII əsrdən bu günə qədər) (4, s.4). Buradan belə bir nəticəyə gəlmək olur ki, ədəbi dil inkişaf etdikcə dil sistemindəki fərqlənmələr də özünü göstərir. Həmin fərqlənmə əvvəlkinin dəyişməsinin nəticəsi kimi yeni bir mərhələnin formalaşdığını göstərir. Əslində, ədəbi dil tarixi dövrləşdirilərkən də həmin sistem-mərhələləri müəyyənləşdirilməsi əsas məqsəd kimi qarşıya qoyulur.

Əslində, ədəbi dil mükəmməl mərhələyə çatmaq üçün dilin şifahi forması ilə qidalanır, cəmiyyət tərəqqi etdikcə də, o da yenilənir və inkişaf edir.

Həm də, «ədəbi dil tarixi kateqoriyadır. Müxtəlif icimai-tarixi inkişaf mərhələlərində, o, eyni keyfiyyətdə, eyni məzmununda qala bilməz və qalmır. Onun hər tarixi şəraitə uyğun əlamətləri və vəzifələri olur (1, s.24)»

Ədəbi dilin mahiyyətini təşkil edən keyfiyyətlərdən biri də dilin ümumi sistemi əsasında müəyyənləşən normadır. Xalqın dilində, yəni bütövlükdə dilin özündə mövcud olan norma, həm də dilin ümumi sistemi əsasında müəyyənləşir. Norma məqsədə uyğun fəaliyyətin nəticəsi olduğu kimi, dilin qanunları da obyektivdir və insan iradəsindən də asılı deyildir. Eyni zamanda, ədəbi dil üslublar sistemidir. Üslublar sisteminin nəzərdən keçirilməsi və təhlili ədəbi dilin dövrlərini və bu dövrlər arasındakı fərqi müəyyənləşdirməkdə mühüm rol oynayır. Məzmunla formanın dialektik rəhbəri, ifadə və məzmunun münasibliyi ədəbi dilin dövrləşdirilməsində çox önəmlidir. Çünki üslubların hamısı dövrün ümumi dil mənzərəsini eyni səviyyədə əks etdirə bilmir. Aparıcı üslubun məzmunu ədəbi dilin dövrlərinin səciyyətləndirilməsində böyük əhəmiyyətə malikdir. Azərbaycan ədəbi dilinin təşəkkül və inkişaf tarixinin dövrlərini müəyyənləşdirərkən əvvəlcə, məsələyə hansı kontekstdən yanaşmanın doğru olduğunu təyin etmək lazımdır. Düzgün yanaşma imkan yaradır ki, bəhs edilən ədəbi dilin hansı əsaslar üzərində qurulduğunu, aid olduğu xalqın hansı köklərə bağlı olduğunu müəyyənləşdirərək dövrləşdirmə aparılsın. Həmin ədəbi dilin hansı — ümumxalq, yaxud milli dildən ibarət olduğunu, nüfuz dairəsinin genişlik dərəcəsinə nəzərə alaraq, ədəbi dilin dövrlərini müəyyənləşdirmək olar. Bu tərz müəyyənləşdirmə imkan yaradacaq ki, ədəbi dilin normalaşma dərəcəsi və dialektləşmə yaxud sabitləşmə imkanları, düzgün təyin edilsin.

Ümumiyyətlə, ədəbi dil tarixi dil tarixi ilə eyni dövrə təsadüf etmir. O, özünü dilin inkişafının müəyyən bir mərhələsində göstərir. Məlumdur ki, ilkin mərhələdə dilin əsas nümunələri şifahi formada olur. Sonra, yazıya köçürüldüyü zaman isə müəyyən dərəcədə dəyişikliyə uğrayır. Göründüyü kimi, Azərbaycan ədəbi dili tarixinin müxtəlif təcrübə və prinsiplər əsas götürülərək dövrləşdirilməsi istiqamətində aparılmış tədqiqatlar, Azərbaycan ədəbi dilinin dövrləşdirilməsi tarixini ümumtürkoloji kontekstdən — türkdilləri tarixindən təcrid olunmuş şəkildə araşdıran və 1930- 50-ci illəri əhatə edən I mərhələ; Azərbaycan ədəbi dilinin dövrləşdirilməsi tarixində norma prinsipini əsas götürən və 60-90 ci illəri əhatə edən II mərhələ; Azərbaycan ədəbi dilinin türk ədəbi dilinin ümumi türk dil posəslərinin tarixi tərkib hissəsi kimi təqdim edən III mərhələ olmaqla, ümumilikdə üç mərhələni əhatə edir.

Ədəbiyyat:

1. Cəfərov N.Q. Azərbaycan: dil, ədəbiyyat və mədəniyyət. Bakı, «Bakı Universiteti nəşriyyatı», 2001
2. Dəmirçizadə Ə.M. Azərbaycan ədəbi dili tarixi xülasələri (XX ə. q.). Bakı, 1938
3. Cəfərov N.Q. Azərbaycan türkçəsinin milliləşməsi tarixi. Seçilmiş əsərləri. I c., Bakı, Elm, 2007 s.56-120
4. Xudiyev N.M. Azərbaycan ədəbi dili tarixi. Bakı, Maarif, 1995
5. Dəmirçizadə Ə.M. Azəri ədəbi dili tarixi. ADPI, Bakı, 1967.
6. Hacıyev T.İ. Azərbaycan ədəbi dilinin tarixi. I c., Bakı, Elm, 2012
8. Hacıyev T.İ. Azərbaycan ədəbi dilinin tarixi. II c., ADU, Bakı, 1976
9. Hacıyev T.İ. Azərbaycan ədəbi dilinin tarixi. II c., «Elm» nəş., Bakı, 2012

Açar sözlər: Azərbaycan, ədəbi dil, tarix, dövrləşdirmə, mərhələ

РЕЗЮМЕ

Из истории периодизации азербайджанского литературного языка

В статье рассматривается один из актуальных вопросов - исследования, проводимые в направлении истории периодизации азербайджанского литературного языка. В то же время мы проанализировали этапы исследований, проведенных в направлении истории периодизации азербайджанского литературного языка: первый этап охватил 1930 - 1950 годы и исследовал историю периодизации азербайджанского литературного языка изолированным способом. общий тюркологический контекст - история тюркских языков; Второй этап охватывал 1960 - 1990 годы и основывался на принципе нормы в периодизации истории азербайджанского литературного

языка; Третий этап - представление азербайджанского литературного языка как исторической составляющей турецкоязычных процессов турецкого литературного языка.

Ключевые слова: *Азербайджан, литературный язык, история, периодизация.*

SUMMARY

From the periodization history of the Azerbaijanian literary language

In the article, It deals with one of the topical issues – the researchs conducted in the direction of the periodization history of the Azerbaijanian literary language.

At the same time, we analyzed the stages of the researchs conducted in the direction of the periodization history of the Azerbaijanian literary language: The first stage covered the 1930 – 1950 years and investigated the periodization history of the Azerbaijanian literary language in an isolated way of the general turkological context – the history of Turkic languages; The second stage covered the 1960 – 1990 years and based on the principle of the norm in the the periodization history of the Azerbaijanian literary language; The third stage presenting the Azerbaijanian literary language as a historical component of Turkish language processes of the turkish literary language

Key words: *Azerbaijan, literary language, history, periodization*

Rəyçi: dos. Ə.H. Cavadov